

Problematika diskriminace účastníků občanskoprávních sporů s mezinárodním prvkem z důvodu jejich státní příslušnosti

JUDr. PAVEL SIMON

1.1 Úvod – překážky kladené účastníkům občanskoprávních sporů s mezinárodním prvkem

Účastníci občanskoprávního soudního řízení s cizím prvkem jsou vystaveni řadě překážek, se kterými se účastníci sporů domácích nesetkávají buď vůbec, anebo jen v omezené míře. Patří mezi ně nutnost identifikace příslušného¹ (pravomocného) soudu, potíže spojené s uznáním a výkonem cizího rozhodnutí, diskriminace účastníků na základě jejich státní příslušnosti, zvýšené výdaje spojené s vede-

ním sporu v zahraničí,² problematika rozhodného práva a s ní spojená úskalí při aplikaci práva cizího.

Účelem tohoto článku je popsat dva nejvýraznější příklady diskriminace účastníků soudních sporů s mezinárodním prvkem a jejich možné řešení, které nabízejí mezinárodní smlouvy, nařízení Brusel I³ a k němu se vážící judikatura Evropského soudního dvora.

2.1 Původ diskriminace a její dva příklady

Příčinou zde probírané diskriminace je rozlišování mezi účastníky řízení na ty, kteří jsou státními příslušníky či

rezidenty státu fóra (tuzemci), a na ty, kteří jsou státními příslušníky či rezidenty jiného státu (cizinci). Takové rozlišení může vést a často též vede k procesnímu znevýhodnění cizinců.

Důkazem toho je ust. § 51 odst. 1 zákona č. 97/1967 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (dále jen „ZMPS“), podle kterého *cizinci, který se domáhá rozhodnutí o majetkovém právu, uloží soud na návrh odpůrce, aby složil soudem určenou jistotu na náklady řízení s tím, že nesložil-li jistotu do stanovené lhůty, nebude proti vůli odpůrce v řízení pokračovat a řízení zastaví*. Úhradu jistoty na náklady řízení žalovaného přitom žádný český procesní předpis v domácím sporu od žalobce nepožaduje.

Druhým případem podobné diskriminace je situace, ve které se navrhovatel domáhá vydání rozhodnutí, kterým soud zakáže protistraně nakládat s jejím majetkem ve státu fóra, a to jen na tom základě, že se převážná část majetku (popř. bydliště či sídlo) protistrany nacházejí v jiném státě. U nás by šlo o návrh na vydání předběžného opatření podle ust. § 74 nebo § 102 o. s. ř., odůvodněný obavou o ztížení výkonu rozhodnutí.

Přitom pokud se týká členských států Evropské unie, vyplývá zákaz diskriminace na základě státní příslušnosti explicitně z čl. 12 (dříve čl. 6) Smlouvy o založení Evropského společenství (dále jen „SES“), podle kterého *v rámci použití této smlouvy, aniž jsou dotčena její zvláštní ustanovení, je zakázána jakákoli diskriminace na základě státní příslušnosti*. Že se zákaz diskriminace vztahuje i na oblast soudní spolupráce, do které problematika sporů s cizím prvkem v rámci EU spadá,⁴ potvrdil Evropský soudní dvůr v obecné rovině ve svém rozsudku ve věci *Boussac Saint-Freres SA proti Gerstenmeier*.⁵

průmyslu a obchodu ČR pro oblast spotřebitelských sporů. Projekt navíc může narušovat hospodářskou soutěž, když rozhodcům dle platné úpravy hradí odměnu účastníci, zatímco dle tohoto projektu by ve vybraných případech odměnu hradil stát. Představenstvo rozhodlo, že sekci soukromého a veřejného práva ukládá operativně provést analýzu daného projektu s tím, že zástupci představenstva pak následně budou ve věci jednat.

Členové představenstva byli dále seznámeni se **stavem projednávání agendy a potenciální budoucí legislativní úpravy a organizace bezplatné právní pomoci** – zástupci ČAK se aktivně účastní jednání s Ministerstvem spravedlnosti ČR v této věci. Představenstvo bylo seznámeno s nabídkou Saské advokátní komory na zřízení podnájmu kanceláře v Bruselu za účelem zastupování a prezentace ČAK na půdě orgánů EU a s nabídkou společnosti Vodafone a České radiokomunikace, které společně hodlají učinit nabídku pro advokáty a advokátní kanceláře v ČR ohledně výhodných telekomunikačních služeb mobilního charakteru i služeb pevných linek, faxů a internetového připojení. Vzhledem k tomu, že lze očekávat pozitivní reflexi ze strany advokátního stavu na tuto nabídku, představenstvo ČAK udělilo souhlas k prezentaci projektu prostřednictvím Bulletinu advokacie a webových stránek ČAK.

Podrobný zápis z 29. schůze představenstva ČAK (stejně jako všechny ostatní) jsou všem advokátům a advokátním koncipientům k dispozici na www.cak.cz/rubrika/Orgány_Komory/Představenstvo/Zápis_z_jednání.

✦ icha

2.2 Jistota na náhradu nákladů řízení žalovaného

Smyslem úpravy jistoty na náklady řízení žalovaného je zajistit, aby se měl žalovaný v případě, bude-li ve sporu úspěšný a bude-li mu přiznána náhrada nákladů řízení, stran svého nároku na náhradu nákladů řízení z čeho uspokojit. Požadavek ust. § 51 odst. 1 ZMPS není bezpodmínečný. Především se týká jen sporů o majetkové právo a další výjimky z něho jsou uvedeny i v odst. 2 téhož ustanovení, ze kterého vyplývá, že překážkou uložení povinnosti žalobci složit jistotu na náklady řízení žalovaného je prodlení žalovaného s návrhem na složení jistoty, popř. skutečnost, že se o věci rozhoduje bez slyšení žalovaného platebním rozkazem, materiální vzájemnost, existence nemovitého majetku žalobce na území ČR, ze kterého se žalovaný ohledně svého nároku na náhradu nákladů řízení může uspokojit, a nemajetnost žalobce, kterému by uložení povinnosti složit jistotu zabránilo v přístupu ke spravedlnosti.⁶

2.2.1 Řešení v mezinárodních smlouvách

Problematika zákazu jistoty na náklady řízení žalovaného je upravena i ve dvou mezinárodních smlouvách, kterými je Česká republika vázána a které proto ve smyslu ust. § 2 ZMPS⁷ představují další výjimky z aplikace ust. § 51 odst. 1 ZMPS.

První z nich je Úmluva o civilním řízení podepsaná v Haagu dne 1. 3. 1954,⁸ podle jejíhož čl. 17 odst. 1 *příslušníkům některého ze smluvních států majícím bydliště v jednom z těchto států, kteří budou vystupovat jako žalobci nebo intervenienti před soudy jiného z těchto států, nemůže být uložena žalobní jistota ani depozitum jakkoliv označené buď proto, že jsou cizinci, anebo že nemají bydliště nebo sídlo v tuземsku*. Tento zákaz je však vyvážen téměř automatickým vykonáváním rozhodnutí odsuzujících k placení nákladů řízení podle čl. 18 a 19 Úmluvy.

Druhou je Úmluva o mezinárodním přístupu k soudům podepsaná v Haagu dne 25. 10. 1980⁹, která navazuje na předešlou úmluvu a obsahuje zákaz požadovat složení jistoty

na náklady řízení v čl. 14 a zjednodušený výkon rozhodnutí odsuzujícího k placení nákladů řízení žalovanému v čl. 15 až 17. Tato Úmluva nahrazuje ve vztazích mezi státy, které ji ratifikují, předchozí úpravu Úmluvy z roku 1954, a to i v jejích čl. 17 až 19.¹⁰

Za pozornost stojí, že se obě úmluvy vztahují na všechny občanské a obchodní spory, tj. nikoli jen spory o majetkové právo. Seznam smluvních států obou úmluv je dostupný na www.hcch.net.

2.2.2 Řešení v judikatuře Evropského soudního dvora

Stejný princip, tj. odmítnutí požadavku na složení jistoty na náklady řízení žalovaného ve spojení se zjednodušeným uznáním a výkonem případného rozhodnutí odsuzujícího žalobce k placení nákladů řízení žalovanému, se objevuje i v judikatuře Evropského soudního dvora ve věci *Data Delecta*,¹¹ kde ESD uvedl:

Pravidlo domácího procesního práva členského státu, které požaduje po státních příslušnících jiného členského státu, popř. po právnických osobách se sídlem v jiném členském státě, aby složili zálohu na náklady řízení v případě, chtějí-li podat žalobu proti osobě s bydlištěm/sídlem v prvně uvedeném členském státě, spadá do rozsahu působnosti Smlouvy o založení Evropských společenství, a to konkrétně čl. 6 Smlouvy, a podléhá proto obecnému principu zákazu diskriminace plynoucího z uvedeného článku. Má totiž dopad, byť nepřímý, na obchodování se zbožím a službami v rámci Společenství, což je zjevně zejména tam, kde je jistota na náklady řízení požadována v řízení o zaplacení ceny dodaného zboží.

Protože komunitární právo zaručuje obchodníkům volný pohyb zboží a služeb v rámci jednotného trhu, je nutným důsledkem těchto svobod možnost obchodníků žalovat za účelem vyřešení jejich sporů, vzniklých z obchodní činnosti, u soudů některého z členských států za stejných podmínek, jak to mohou činit státní příslušníci daného státu.

Protože na osoby sídlící v daném členském státě (zde konkrétně ve Švédsku, ale o České republice by platilo totéž) se podobné pravidlo ne-

vztahuje, je požadavek na složení jistoty na náklady řízení žalobcem podle ESD zjevně diskriminující ve smyslu čl. 12 Smlouvy a tedy odporující právu ES.

K uvedenému se snad již jen sluší dodat, že dané rozhodnutí lze aplikovat pouze v případech, kde by rozhodnutí odsuzující k náhradě nákladů řízení ve prospěch žalovaného mělo být uznáno a vykonáno v členském státě EU, tj. v rámci teritoriální působnosti nařízení Brusel I.¹²

2.2.3 Praktické důsledky

Obecné řešení je spojeno s komplikací v tom směru, že zatímco ZMPS a uvedené mezinárodní úmluvy rozlišují mezi účastníky soudních řízení podle jejich státní příslušnosti a za cizince by proto považovaly osoby s odlišnou státní příslušností od státu fóra, vychází nařízení Brusel I z rozlišení účastníků na základě jejich bydliště/sídla,¹³ přičemž státní příslušnost pro ně nehraje roli.

Otázkou je, zda se toto rozlišování v případě jistoty na náklady řízení týká i žalovaných. Ust. § 51 ZMPS totiž pojem *odpůrce* nijak neupřesňuje a nelze tedy než uzavřít, že odpůrcem by v jeho smyslu mohl být i cizinec, tj. osoba s jinou než českou státní příslušností, popř. s bydlištěm/sídlem mimo území ČR. Jediným předpokladem aplikace daného ustanovení bude proto pravomoc českých soudů ve smyslu ust. § 37 ZMPS, popř. ve smyslu jednotlivých ustanovení nařízení Brusel I.¹⁴

Pokud by tedy žalovaný, který má příslušný soud v České republice, podal v řízení o majetkovém právu vedeném u českého soudu návrh na uložení povinnosti žalobci, který je cizincem, složit jistotu na náklady řízení žalovaného, mohou nastat čtyři situace:

1. Žalobce nemá bydliště na území členského státu EU ani smluvního státu dvou shora uvedených úmluv. V takovém případě bude soud aplikovat ust. § 51 odst. 1 ZMPS s přihlédnutím k výjimkám uvedeným v jeho odst. 2.

2. Žalobce nemá bydliště na území členského státu EU, ale má bydliště na území smluvního státu některé ze dvou shora uvedených

úmluv. V takovém případě nelze ust. § 51 ZMPS aplikovat, neboť podle ust. § 2 ZMPS má aplikační přednost mezinárodní smlouva a soud by měl v souladu s uvedenými úmluvami návrh zamítnout.

3. Žalobce má bydliště na území členského státu EU, který je zároveň smluvním státem některé ze dvou shora uvedených úmluv. Protože obě uvedené úmluvy byly pro Českou republiku závazné před tím, než se stala členským státem EU, bude mít jejich aplikace přednost před aplikací *acquis communautaire* v souladu s čl. 307 SES. Soud i v tomto případě návrh zamítne jako v případě pod bodem 2).

4. Žalobce má bydliště na území členského státu EU, který není zároveň smluvním státem některé ze dvou shora uvedených úmluv. V takovém případě bude aplikovatelný závěr ESD z rozhodnutí ve věci *Data Delecta* a soud návrh s odkazem na ně rovněž zamítne, a to s přihlédnutím k principu aplikační přednosti práva ES před právem národním.¹⁵

2.3 Předběžné opatření zakazující cizinci nakládat s majetkem ve státu fóra

Otázkou oprávněnosti žádat vydání soudního rozhodnutí, kterým by bylo žalovanému zakázáno nakládat s majetkem ve státě fóra jen proto, že se jinak jeho sídlo či převážná část majetku nacházejí v cizině, se Evropský soudní dvůr zabýval ve věci *Mund & Fester proti Hatrex International*.¹⁶ Podstatou tohoto sporu byl nárok

společnosti Mund & Fester, sídlící v Německu, která se u německého soudu domáhala po dopravní společnosti Hatrex International, sídlící v Nizozemsku, náhrady škody za vlhkostí zničené liskové ořechy, jež Hatrex pro Mund & Fester přepravoval z Turecka do Německa. Odpovědnost dopravce za způsobenou škodu odvozovala od toho, že přepravní vozy nebyly proti vlhkosti dostatečně izolovány. Zároveň požádala soud o vyslovení zákazu nakládání s majetkem Hatrexu (přepravních vozidel), které se stále nacházely v Německu, a to z důvodu obavy o ohrožení výkonu rozhodnutí. Německý procesní předpis přitom v té době stanovil, že obava o výkon rozhodnutí je dána vždy, má-li být rozhodnutí vykonáváno v cizině. Evropský soudní dvůr k tomu uvedl:

S účinností Bruselské úmluvy došlo k tak dramatickému zlepšení vzájemného uznávání soudních rozhodnutí, že je nepřijatelné, aby bylo žalovanému zakázáno nakládat s majetkem jen z toho důvodu, že se on a jeho majetek nacházejí v jiném členském státě.

U žalovaného (či potenciálního žalovaného) s bydlištěm/sídlem na území EU by proto měl český soud podobný návrh na vydání předběžného opatření zamítnout s odkazem na shora citované rozhodnutí ESD.

Pokud by se však jednalo o případ, kdy by měl žalovaný bydliště/sídlo v jiném státě, než jsou členské státy EU, je třeba rozlišit dvě situace:

1. České soudy, které by měly o návrhu na vydání předběžného opatře-

ni rozhodnout, by byly pravomocné rozhodnout i ve sporu samém. V takovém případě by bylo třeba zkoumat, zda lze na základě mezinárodní smlouvy nebo národního práva státu bydliště/sídla žalovaného případně rozhodnutí vydané českým soudem uznat a vykonat bez větších obtíží. Pokud by tomu tak bylo, nemohla by sama skutečnost, že má žalovaný bydliště/sídlo ve státě odlišném od státu fóra vést k nařízení předběžného předběžného opatření.

2. Jestliže by české soudy neměly pravomoc k rozhodnutí v meritu sporu, nebyly by podle ust. § 74 odst. 3 o. s. ř. pravomocné ani k nařízení předběžného opatření a řízení o návrhu na vydání takového předběžného opatření by proto mělo být zastaveno pro nesplnění podmínek řízení (viz ust. § 104 odst. 1 věta první o. s. ř.).

3.1 Závěr

Diskriminace účastníků občanskoprávních řízení z důvodu jejich státní příslušnosti odlišné od státu fóra je jevem nežádoucím, se kterým se snaží mezinárodní společenství vypořádat ve dvou- i vícestranných mezinárodních smlouvách. V rámci EU jde dokonce o jev nepřijatelný. Tento trend lze jistě hodnotit s povděkem, neboť ve svém důsledku zlepšuje přístup účastníků soudních sporů ke spravedlnosti.

❖ Autor je soudcem Okresního soudu v Chebu a lektorem Justiční akademie ČR pro oblast evropské justiční spolupráce.

1 Ke vhodnosti používání pojmu *příslušnost* tam, kde mezinárodní příslušnost soudu podléhá pravidlům nařízení Brusel I, srov. *Simon, P., Šuk, P.*: Upravuje nařízení Brusel I soudní příslušnost nebo pravomoc? Procesní důsledky odpovědi na tuto otázku, Právní fórum 2/2008, s. 54.
2 Ty se týkají nákladů na právní zastoupení, kdy si žalobce musí často najmout dva advokáty – jednoho ve svém domovském státě a druhého ve státě, kde chce žalobu podat, na překlad listinných důkazních prostředků a tlumočení, a to až již ve fázi přípravy na zahájení soudního řízení nebo při soudních jednáních, na cestovné k jednáním soudu pro žalobce a jeho zástupce a cestovné pro případné svědky, srov. Zelená knihy Komise ES – *Právní pomoc: Problémy, s nimiž se potýkají účastníci přeshraničních soudních sporů*, KOM (2000) 51 final, s. 13.
3 Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, Úřední věstník ze dne 16. 1. 2001, L 12, zvl. vydání v českém jazyce kapitola 19, svazek 4, s. 42-64.
4 Srov. čl. 65 písm. c) SES, podle kterého opatření v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech

s mezinárodním prvkem přijímána podle čl. 67, pokud je to nutné k řádnému fungování vnitřního trhu, zahrnují mimo jiné: ... odstraňování překážek řádného průběhu občanskoprávního řízení, popřípadě podporou slučitelnosti úpravy občanskoprávního řízení v členských státech.
5 Rozsudek ze dne 29. 10. 1980 ve věci *Boussac Saint-Freres SA proti Gerstenmeier*, 22/80, Sb. SD 1980, s. 03427.
6 V případě osob s bydlištěm či sídlem ve státě EU bude český soud při rozhodování o osvobození od soudních poplatků postupovat podle zák. č. 629/2004 Sb., o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie.
7 § 2 ZMPS – *Ustanovení tohoto zákona se použije, jen pokud nestanoví něco jiného mezinárodní smlouva, kterou je Československá socialistická republika vázána.*
8 Vyhl. pod č. 72/1966 Sb.
9 Vyhl. pod č. 58/2001 Sb. m. s.
10 Viz čl. 22 Úmluvy z roku 1980.
11 Rozsudek ze dne 26. 9. 1996 ve věci *Data Delecta Aktiebolag and Ronny Forsberg vs. MSL Dynamics Ltd.*, C-43/95, Sb. SD 1996, s. I-04661.

12 K rozsahu teritoriální působnosti nařízení Brusel I srov. poznámku k rozhodnutí Okresního soudu v Chebu ze dne 10. 5. 2007, sp. zn. 15C 45/2006, Právní rozhledy 6/2008, s. 230.
13 Srov. čl. 2 odst. 1 a 2 nařízení Brusel I, podle kterého *nestanoví-li toto nařízení jinak, mohou být osoby, které mají bydliště na území některého členského státu, bez ohledu na svou státní příslušnost žalovány u soudů tohoto členského státu. Na osoby, které nejsou státními příslušníky členského státu, v němž mají bydliště, se použijí pravidla pro určení příslušnosti, která se použijí pro jeho vlastní státní příslušníky.*
14 V této souvislosti je třeba poznamenat, že ust. čl. 3 odst. 2 nařízení Brusel I vylučuje použití ust. § 86 o. s. ř., na které přesto řada advokátů v řízeních s mezinárodním prvkem stále odkazuje.
15 Viz rozsudek ESD ze dne 9. 3. 1978, ve věci *Simmenthal S. p. A. se sídlem v Monze proti Amministrazione delle Finanze dello Stato*, 106/77, Sb. SD 1978, s. 629.
16 Rozsudek ze dne 10. 2. 1994, ve věci *Mund & Fester vs. Hatrex International Transport*, C-398/92, Sb. SD 1994, s. I-00467.